

POSSIBILE SEMNIFICAȚII MAGICO-RELIGIOASE ÎN CAZUL ARMELOR CURBE DACICE

Cătălin BORANGIC

Componentă de bază a societăților preistorice și antice, latura marțială a vieții cotidiene s-a mulat întotdeauna pe nivelul tehnologic al comunităților cărora aparțineau¹ și în același timp și-a asumat și a răsfrânt înapoi un imens bagaj simbolistic, mistic și spiritual. Înțelegerea legăturii dintre arme și spiritualitate nu poate fi făcută fără o incursiune în arsenalele epocilor istorice, cercetare care la rândul ei nu poate fi unilaterală. Pentru completarea întregului ansamblu cu caracter magico-religios care conține arme, în speță cele curbe, este necesară o abordare diversă a problematicii, adesea pe teritorii insuficient cunoscute sau susceptibile la variate interpretări. Rolul armelor în viața spirituală a dacilor devine evident dacă sunt puse în valoare toate elementele, aparent minore și dispartate, care compuneau universul mitic, ritualic și marțial al acestora.

Încercarea de a surprinde implicarea armelor curbe în viața religioasă a comunităților în discuție, pare de neconceput fără o analiză, oricât de sumară, a modelului originar al armelor curbe și a implicațiilor psiho-sociale ale acestora.

Deși problematica riturilor și ritualurilor care conțin arme a fost atinsă de numeroși cercetători, un studiu exhaustiv asupra acestor complicate mecanisme psihologice nu a fost întocmit, rolul armelor în aceste contexte rămânând unul periferic și tratat în consecință. Prin prezentul studiu se încearcă o asamblare a elementelor care conțin arme în diferite contexte cu caracter magic sau/și religios, în tentativa de a completa locul și importanța pe care armele le-au ocupat în complicata și încă insuficient cunoscuta viață spirituală a dacilor.

Mijloacele cu care acest lucru poate fi realizat nu sunt de natură fixă, subiectul fiind prin esența lui unul extrem de fragil și de sensibil, greu de cuprins între limite exacte, resorturile mecanismelor psihologice care

¹ Simultan, armele au fost și sunt indicatorul cel mai vizibil al dezvoltării tehnologice al unei epoci sau civilizații, absorbind cea mai mare parte a inventivității umane, stimulând permanent economia (Pinter 1994, p. 9-10).

construiesc edificiul interior al religiozității umane fiind încă prea puțin cunoscute și înțelese.

Este de la sine înțeles că un studiu pe această temă nu va putea fi niciodată complet și nu va putea satisface vreodată suficient, întrucât se încearcă demonstrarea unor teorii, iar cercetarea fenomenelor religioase, fără o temeinică pregătire și o obiectivitate extremă, nu este în măsură să construiască un set de concluzii valabile. Acest demers este cu atât mai anevoios cu cât el scrutează o epocă istorică lipsită sau săracă în documente și atunci când ele există, într-o formă sau alta, sunt mai mult decât interpretabile și speculative.

Totuși, apelul la analogii, acceptarea modelelor teoretice și a importanței religiosului în viața militară sau în evenimentele speciale ale comunităților avute în vedere permit reconstrucția, parțială și probabilă desigur, a semnificațiilor cu valențe magice și religioase ale armelor în general și, a celor curbe în acest caz, prin cercetarea riturilor și ritualurilor care includ acest tip de arme, a contextului uzului de armă și a modalității lor de utilizare. Acesta pare să fie punctul în care fenomenul religios se dublează și capătă, alături de componenta spirituală, o dimensiune fizică, militară, linia de demarcație între cele două fiind, în circumstanța discutată, extrem de dificil de de trasat, dar nu imposibil.

Originile relației dintre arme și spiritualitate se pierd în negura vremurilor, putând fi căutate, în măsura în care demersul nu devine el însuși ambiguu, chiar înainte ca armele să devină arme. Simple unelte, pe care omul timpurilor preistorice le folosea în activitățile cotidiene, armele păstrează o dualitate durabilă² ce se modifică substanțial abia cu individualizarea funcției militare în cadrul comunităților umane³.

În acest loc poate fi situat momentul când încărcătura spirituală a armelor devine evidentă și capătă valențe noi, importante pentru grupurile umane care aveau ca singură sursă de existență vânătoarea, mai cu seamă atunci când între prăzi, dintr-un motiv sau altul, se aflau și proprii semeni. Această nouă dimensiune spirituală argumentează faptul că, din instrumente obișnuite, armele capătă un nou statut, acela de instrumente speciale, de care depind nemijlocit existența, bunăstarea, securitatea și confortul psihic al indivizilor sau al colectivităților care îi conțineau⁴.

Din ansamblul de arme cu care era echipat războinicul acelor timpuri, componentele fundamentale ale arsenalului unui luptător, cuțitul, pumnalul, mai târziu sabia sau spada, erau adesea atributele puterii, regale și/sau

² *Ibidem*, p. 9.

³ Pașcu 1989, p. 11.

⁴ *Ibidem*, p. 15.

sacerdotale, simboluri ale autorității, în vremuri în care virtuțile cele mai prețuite erau cele războinice. Bunuri de preț, trofee apreciate și căutate, armele invadează pe aceste coordonate spațiale sacre, prin artă, dar și prin prezența fizică, fiind elemente indispensabile riturilor sacrificiale și ritualurilor inițiatice ori funerare, înlocuind instrumentarul domestic.

Societatea războinică a dacilor, cu un mental înclinat spre eroism, nu putea face abstracție de aceste valențe ale sacralului, perceput prin prisma armelor⁵ și dacă acele manifestări religioase cotidiene sunt mai greu de urmărit, din cauze evidente, cele care implică armamentul în contexte funerare sunt mai bine reprezentate.

Fără a fi abundentă, prezența armelor în izvoarele istorice lasă să se întrevadă crâmpoșele din importanța pe care o aveau manifestările culturale în viața religioasă și semnificațiile magice ale acestora. Cea mai exteriorizantă, și în același timp solemnă formă de cult o reprezenta, fără îndoială, sacrificiul⁶, sub aspectul lui sângeros, care includea sacrificiul uman, voit sau nu, în toate formele sale, prezența armelor fiind, cu puține excepții, o necesitate. Armele curbe, cuțite sau pumnale, sunt, în acest scenariu, strâns legate de contextul sacrificial prin utilitatea practică, înjunghierea sau secționarea, dar mai ales prin forma aparte, adânc întipărită în memoria colectivă.

Precizări istorice referitoare la spațiul dac sunt aproape inexistente, dar recursul la modelele teoretice, extrase din practicile religioase ale vecinilor lor, pot aduce o oarecare limpezire a abundenței utilizării armelor curbe în acest areal, atât în contexte războinice cât și în unele cultice, cele două aspecte fiind strâns legate în mentalitatea acestora.

Plecând de la aceste premise, reconstituirea, desigur ipotetică, a traseului urmat de ideea de armă curbată, născută în străfundurile istoriei, de la modelele oferite de natură și până la coasă, ca atribut al Morții, oferă, dacă nu răspunsuri, măcar puncte de reper.

Astfel secera⁷, modelul originar al armelor curbe, emblemă a morții, văzută în acest caz ca o reînnoire, este mijlocul cu care Cronos, timpul zeificat, își emasculează tatăl, pe Uranos, Cerul înstelat, cu această armă-unealtă⁸, identificată la greci ca *drepanon*. Un amănunt important, în acest episod mitic, este faptul că secera lui Cronos era confecționată din *fier alb*⁹,

⁵ Eliade 1980, p. 28.

⁶ Ferrari 2003, p. 730, s.v. *Sacrificiu*.

⁷ Evseev 1999, p. 425, s.v. *Secera*.

⁸ Ferrari 2003, p. 253, s.v. *Cronos*.

⁹ Borbely 2004, p. 89.

cosmic, detaliu ce încarcă cu și mai multe semnificații acest mit¹⁰. După alte izvoare secera folosită ar fi fost chiar cornul lunii, astru ceresc puternic legat de dimensiunile morții, ca fenomen, în Antichitate¹¹.

Secera, sursa primară de inspirație a armelor curbe, asociată în miturile primordiale cu timpul¹², dar și cu schimbarea și renașterea, devine un atribut al Morții¹³, sub forma mai eficace a coasei, semnificație păstrată până în zilele noastre, metamorfoză creștină a bătrânului Cronos¹⁴. Moartea pe care o aduce plantelor, prin tăiere, îi conferă un statut aparte în cadrul instrumentarului sacrificial, transferând uneltei atributele unui instrument de sacrificiu, necesar și repetitiv. Armă primordială a cărei funcție era tocmai jertfa, în primă ipostază doar vegetală, își transferă rolul și în cadrul sacrificiilor sângeroase, așa cum reiese din rolul pe care l-a avut în conflictul dintre zei. Armă sacră de această dată, folosită direct de către zeu, ea nu ucide, contrar funcției prestabilite, ci oferă celui sacrificat/ucis posibilitatea renașterii, întocmai ca în cazul holdei secerate care face loc viitoarei însămânțări. Nu poate fi întâmplător faptul că în mitul originar, Uranos a fost lovit în organele genitale și, în urma rănii, a fecundat pământul, temă fundamentală în culturile preistorice, iar secera folosită a fost aruncată în mare, ocazie cu care ar fi luat naștere o insulă. Evenimentele celeste au o corespondență terestră, căci miturile grecești păstrează reminiscențe ale unor obiceiuri agrare ancestrale proprii sau ale populațiilor vecine acestora, ce implicau adesea sacrificii umane. Astfel fiul regelui frigian Midas, Lityerses, priceput secerător, își decapita cu o seceră oponentii învinși la întrecerile de secerat, ceea ce poate susține ipoteza că, în vechime, tracii frigieni practicau și ei o formă de sacrificiu uman cu ocazia recoltelor¹⁵.

Rolul ciclic, moarte-viață, al secerii devine astfel evident și nu există nici un motiv ca aceste atribute fundamentale să nu fi fost transferate armelor curbe¹⁶ utilizate, ulterior, în întreg spațiul trac.

Copis-ul, un cuțit încovoiat, frecvent utilizat în lumea mediteraneană, este, la origine, o armă barbară¹⁷, prezentă în numeroase scene de sacrificiu atât în Grecia cât și în lumea romană¹⁸, unde era cunoscut sub numele de

¹⁰ În unele variante ale mitului aceasta ar fi fost făcută din diamant (Ferrari 2003, p. 253).

¹¹ Eliade 1992, p. 165-180.

¹² Mnaseas [Fr. 23], trăitor în prima jumătate a secolului II a. Chr. spune că „*geții îl cinstesc pe Cronos numindu-l Zamobxis*” (apud Izvoare, I, p. 57; Ferrari 2003, p. 253, s.v. *Cronos*).

¹³ Dobre-Bogdan 2003, p. 16- 31.

¹⁴ *Ibidem*, p. 40.

¹⁵ Eliade 1992, p. 316.

¹⁶ Care continuă morfologic secerile anterioare.

¹⁷ Daremberg, Saglio 1926, s.v. *Copis*, p. 1498.

¹⁸ Suetonius, p. 130.

*secespita*¹⁹. În același registru, *mabaira* apare des reprezentată în arta grecească, cu o vizibilă utilitate cultică în desfășurarea unor sacrificii, animaliere de această dată²⁰.

Vâscul, plantă sacră în spațiul cultural celtic, care simboliza nemurirea, plantă veșnic verde, deși fără rădăcini, care înflorește iarna, în ciuda gerurilor și a zăpezii, era culeasă de druizi cu o seceră de aur, gest urmat de o serie de sacrificii animaliere și, posibil, umane²¹.

Universul spiritual circumscris arealului danubiano-carpatic nu a rămas impermeabil la manifestările religioase ale, până la urmă, unei moșteniri comune, indo-europene²², substrat ce a determinat similitudini între doctrinele elene, celtice și cele pitagoreice sau orfice²³, acestea din urmă indentificate din abundență la traci.

Deși izvoarele istorice, privitoare la utilizarea instrumentarului în practicile de cult sunt sărace, câteva menționări ale uneltelor de sacrificiu pot fi notate. Astfel Herodot, dorind să prezinte concetățenilor săi obiceiurile barbarilor geți, spune că la moartea vreunui fruntaș, căci pare greu de crezut că obiceiul era practicat la scară mare, în ciuda convingerii istoricului, una dintre soțiile acestuia, aleasă de prietenii decedatului este *înjunghiată de ruda ei cea mai apropiată*²⁴, informație preluată ulterior de Pomponius Mela²⁵ și de Ștefan din Bizanț²⁶. Nu se poate preciza, din analiza textelor, forma cuțitului sau pumnalului cu care se efectuau aceste sacrificii, dar e greu de crezut că acestea erau niște unelte comune, cel mai probabil se utiliza un instrumentar specializat, nu atât prin formă cât prin simbolistică și atribute.

În acest registru se încadrează pumnalele curbe *sica*²⁷ folosite de către elitele militare traco-dacice ca arme de prestigiu, dar și de sacrificiu, destinație susținută de teaca unui pumnal descoperit la Corcova, al cărei vârful prezintă ca element decorativ un cap de berbec, animal predilect pentru sacrificii în aria tracică²⁸.

Ornamentica acestui tip aparține de pumnal, deosebit de bogată și complexă, prezintă un caracter practic, ce reiese din faptul că simbolurile

¹⁹ Ferrari 2003, p. 755, s.v. *Secespita*.

²⁰ Vernant 1995, p. 57-60.

²¹ Hubert 1993, p. 422.

²² Filoramo 2008, p. 559-563.

²³ Hubert 1993, p. 425-426.

²⁴ Herodot, *Istoriile*, V, 5, 35 (apud *Izvoare*, I, p. 65).

²⁵ Pomponius Mela, *Descrierea pământului*, II, 2, 6 (apud *Izvoare*, I, p. 389).

²⁶ Ștefan din Bizanț, (*Lexicon de) Nume de popoare* (apud *Izvoare*, II, p. 338).

²⁷ Borangic 2009 a, p. 22-73.

²⁸ Oltean 2002, p. 111.

gravate pe lame sau decorațiile tecilor și mânerelor sunt în fapt încercări de constrângere a forțelor transcendente, cu scopul de a impune, de a forța anumite conjuncturi favorabile sau de modificare a celor nefavorabile²⁹, prin recurgerea la magie. Inciziile schematizate, fie ele geometrice, fie cel mai frecvent zoomorfe, pot fi văzute ca mod de relaționare cu lumea divină, recurgerea la magia homeopatică fiind deosebit de pregnantă, ținând seama de temele predilecte prezente în ornamentica pumnalelor. Stilizarea unor modele animale cu caracteristici bine definite, puternice, agresive, poate sprijini ipoteza că ele erau percepute ca expresii ale unei culturi în care forța, agresivitatea reprezentau valori general acceptate și intens promovate. O legătură subtilă este și aceea că toate gravările de motive și stilizări sunt efectuate pe aceeași parte a lamei pe care erau și șanțurile de scurgere a sângelui, element important la rândul lui, atât în sensul practic al utilizării pumnalului cât și ca valoare simbolică. Identificarea posesorului armei cu animalul ilustrat, practică uzuală într-o societate războinică, nu numai că încerca să radieze dinspre posesor spre exterior un mesaj familiar mediului său, dar, în același timp, căuta să își dobândească, prin apelul la magie, însușiri suplimentare, pe care lumea sa le prețuia³⁰.

Un alt pumnal *sica* ce apare în context sacrificial este cel din scena sinuciderii regelui Decebal, de pe Columna lui Traian, episod ce pune în scenă una dintre cele mai speciale forme de sacrificiu. Deloc singular în mentalitatea popoarelor barbare ale epocii, gestul este epilogul unor acțiuni care au dus la imposibilitatea suveranului de a-și mai exercita funcția sau de a-și juca rolul impus de destin. Se afirmă că, în vechea Germanie, dacă regele nu aducea cu el prosperitatea materială era sacrificat³¹, făcându-se vinovat de dezechilibrul iscat. Prin analogie, regele dacilor, pierzându-și patria, se oferă pe sine morții³², ca o ispășire codificată de tradiții rituale în care prezența pumnalului încovoiat nu este o coincidență³³. Gestul nu reprezintă o excepție în lumea barbară contemporană regelui dac și nici chiar în civilizata lume romană, profund marcată de structurile militare și psihologia războinică impusă de acestea³⁴. Un asemenea gen de suicid, ce denotă un anumit cod de onoare militară, nu neapărat separat de valoarea

²⁹ Sîrbu, Florea 1997, p. 37.

³⁰ *Ibidem*, p. 116.

³¹ Roux 1998, p. 79.

³² Sinuciderea regelui explicată prin iminentul prizonierat urmat de tratamentul umilitor aferent este doar o justificare, cel puțin simplistă și, în consecință, intens promovată de istoriografie, interesată mai mult de aspectul eroic al sfârșitului regalității dacice decât de fundamentul mentalității celui care a comis suicidul.

³³ Rustoiu 2002, p. 61.

³⁴ Van Hooff 1990, p. 87-88.

religioasă, are ca principal mod de săvârșire uzul de arme, sabie, pumnal sau cuțit³⁵.

Este foarte probabil că, dacă decesul ar fi survenit în alte condiții, pumnalul s-ar fi descoperit în mormântul regelui, alături de armele sale îndoite ritualic, dovadă fiind numeroase alte contexte funerare aparținând aristocrației tracice. Distrugerea cel puțin a unei arme, fie spada, fie lancea ori pumnalul, prin îndoire sau a cămășii de zale prin tăiere în bucăți³⁶ cu dalta, este vizibilă în multe complexe de tip Padea-Panagjurski Kolonii. Deformările voite ale unor piese de armament, scumpe oricum le-am privi, reprezintă o altă formă de sacrificiu, comunitatea renunțând la aceste arme, în ciuda pragmatismului la care era permanent obligată, sacrificiu pus în legătură renașterea.

Prezența, în număr mare, acestor arme curbe în ritualurile funerare, arată importanța pe care o aveau în mentalul colectiv, iar prin îndoirea lor rituală, pot indica o schimbare de statut, defunctul schimbându-și nu numai reședința, ci și „mediul social”. Murind, acesta se desparte de familie și devine membru al comunității morților, acțiune posibilă numai în urma săvârșirii unor ritualuri din care fac parte intrinsecă depunerea de arme, dar și îndoirea lor. Deteriorarea voită a armelor poate sublinia ieșirea din uz a acestora, în încercarea de a pune întregul, om și zestre, de aceeași parte, cea a nefuncționalității³⁷, evidențiind astfel intrarea într-o nouă dimensiune cosmică, guvernată de alte reguli. Arderea pieselor de inventar, alături de incinerarea cadavrului, completează acest mod de înțelegere sau de raportare conceptuală la lumea a dacilor și reprezintă o proiecție a credințelor și mentalităților acestora despre „lumea de dincolo”, despre puntea dintre lumi, dar mai ales despre purificare, prin foc, ca și cutumă.

Comunitatea, foarte atentă la aceste aspecte, cum rezultă din contextele funerare ale elitelor în discuție³⁸, extinde aceste complicate ritualuri nu numai la războinicii grupului, ci și la adolescenți sau copii decedați³⁹, în credința că astfel pot completa ciclul, chiar și în absența unor

³⁵ *Ibidem*, p. 47-48.

³⁶ Așa cum este cazul cămășii de zale descoperite la Hunedoara, dar fragmentarea armurilor este prezentă la majoritatea pieselor de acest gen, descoperite pe teritoriul de azi al României, cu mici excepții. Tot în cazul armurii de la Hunedoara apare documentat faptul că locul depunerii inventarului funerar, cuveta, a fost puternic arsă și curățată anterior depunerii unei părți din cămașa de zale, armura nefiind întregibilă. Informație furnizată de domnul dr. Cristian C-tin Roman căruia îi mulțumesc pe această cale.

³⁷ Pinter 1994, p. 18.

³⁸ Sirbu 1993, *passim*.

³⁹ Sirbu, Rustoiu 2002, p. 44.

etape, obicei păstrat în ritualurile de înmormântare ale tinerilor necăsătoriți din epocile ulterioare în întreaga Peninsulă Balcanică.

Dacă pumnalele trebuie să fi fost în uzul unei aristocrații, și prin execuția îngrijită și ornamentica elaborată, confereau acestei elite o doză în plus de prestigiu, săbiile încovoiate, arme curbe de mai mari dimensiuni, prin modul de utilizare presupun o legătură la fel de puternică între om și concepția sa despre moarte. Acestea din urmă sunt arme eficiente și grele, a căror mânăuire presupunea nu numai efort, ci și un anume gen de eroism care a stat probabil la baza renumelui de care s-au bucurat dacii în Antichitate și care nu rezidă doar din calitatea materialului și eficacitatea formei, oricât de importante ar fi acestea. Eroismul trebuie pus în legătură cu acea detașare cu care tracii în general, dar în special ramura lor nordică, geto-dacii, priveau moartea și, poate nu în ultimă instanță, cu semnificația magico-religioasă pe care diversele tipuri de arme curbe au avut-o în mai toate civilizațiile antice cunoscute, asocierea dintre ele și moarte fiind o constantă regăsită până astăzi⁴⁰.

Faptul că aceste săbii-seceră erau mai mult decât adaptări ale unor unelte, reiese nu numai din statutul purtătorilor lor, ci și din încărcătura simbolică ce le era transferată, situație subliniată de ștanțarea pe lamă a unor semne, așa cum este cazul exemplarului descoperit pe terasa a VIII-a a sitului arheologic de la Sarmizegetusa Regia⁴¹, semn similar cu o serie de motive abstracte gravate pe lamele pumnalelor *sica*, cu deosebirea că, în cazul sabiei, el se află gravat pe ambele fețe ale lamei, lipsind în schimb șanțuirea acesteia.

Caracteristicile speciale ale acestor seceri și coase modificate și transformate în arme redutabile permit avansarea ipotezei că acestea erau utilizate, cel puțin în perioada regalității dacice, doar de o elită războinică, luptători de temut, a căror singură preocupare a fost arta militară. O asemenea categorie nu putea exista fără o bună pregătire fizică, dar mai ales fără un suport psihologic și mental, care să le ofere un confort psihic în stare să susțină o lipsă evidentă a thanatofobiei. Religia în întreg arealul trac, cu toate deosebirile regionale sau de opinie privind caracterul ei⁴², a avut un rol deosebit în cadrul fenomenului militar, consecință a importanței acordate războiului de toate populațiile barbare din Antichitate.

⁴⁰ Borangic 2007-2008, p. 60.

⁴¹ Borangic 2009b, p. 4.

⁴² Crișan 1986, p. 430-431.

Expresia ideologiei acestei elite războinice o constituie predilecția pentru arme curbe, la care se pot adăuga și cosoarele⁴³, asociate invariabil cu Moartea. Alături de caracterul impulsiv al acesteia, generalizat până la urmă de istoriografie, elitele războinice au reușit să-i impună pe daci în conștiința lumii clasice în ipostaze aproape invariabil violente și amenințătoare.

Transformările religioase care au avut loc în lumea tracilor de nord, undeva în jurul jumătății secolului I a. Chr., sunt deosebit de complexe și au în centru aceste două elite, una aristocratică și una militară, ambele utilizând arme curbe, fie pumnale într-un caz, fie săbii mari în cel de-al doilea. Calitățile militare ale ambelor, vizibile în întreaga istorie a dacilor, dar evidențiate mai cu seamă în cele două războaie daco-romane, cumulate cu credința în nemurire, au marcat profund istoria și destinul acestui neam războinic nu numai prin prisma proprie, ci și în imaginarul contemporanilor și urmașilor lor, oferind o imagine din care rezultă o spiritualitate aparte, în care rolul armelor curbe este departe de a fi minor.

Possibles significations magico-religieuses des armes courbes des Daces

(Résumé)

Si l'on veut observer le rôle joué par les armes courbes dans les pratiques religieuses des communautés daces, il est convenable de commencer par une brève enquête sur le modèle originaire de ces armes, et notamment sur leurs implications psycho-sociales. La toute première relation que l'on peut deviner entre ces armes et la spiritualité se perd dans la nuit des temps. Certes, si la démarche même ne soit pas ambiguë, on peut la chercher peu avant que les armes mêmes deviennent des armes. Simples instruments dont l'homme des temps préhistoriques s'est servi lors de ses activités quotidiennes, les armes conservaient une dualité durable, qui ne se modifia qu'après l'individualisation d'une fonction militaire. Parmi les armes dont s'équipait un guerrier quelconque au temps où les vertus les plus appréciées étaient les vertus guerrières, les composantes fondamentales de son arsenal (le couteau, le poignard, plus tard l'épée ou la rapière) étaient souvent les symboles d'un pouvoir royal et/ou sacerdotal. Ceci dit, elles étaient des marques d'autorité. Puis, elles étaient également des biens précieux, des trophées appréciés et recherchés; et elles envahirent les espaces sacrés, dans les représentations figurées, mais aussi par leur présence physique même, car elles répondaient aux demandes des rites sacrificiels, ésotériques ou funéraires, et elles y remplaçaient l'instrumentaire domestique.

Le mental collectif de la société guerrière des Daces était prône à l'héroïsme. On n'y oubliait jamais la fonction sacrée que l'on attribuait aux armes. Pour des raisons évidentes, ces témoignages religieux quotidiens sont cependant difficiles à saisir. D'autres

⁴³ Considerat aleator armă sau unealtă (Borangic 2010, p. 10-21), cosorul pare să fi avut și o serie de utilizări sacrificiale pe lângă cele marțiale, de conjunctură. Este de amintit în acest sens, pe lângă cazul secerătorului Lityerses, mitul lui Perseu, cel care a ucis și decapitat Gorgona folosind un cosor primit ca dar de la zeul Hermes; cf. Ferrari 2003, p. 657.

manifestations, qui mettaient l'armement en des contextes funéraires, restent pourtant mieux représentées. Les armes n'abondent dans les sources historiques non plus, mais on y observe le degré dans lequel elles jouaient un rôle dans les manifestations du culte. Peu importe s'il s'agit de la vie religieuse à proprement parler ou des significations occultes, la présence des armes exprimait la forme la plus intense et la plus expressive du culte: le sacrifice sanglant, c'est-à-dire le sacrifice humain, consenti ou forcé, dans toute ses formes. Elle lui était imposée. Dans un tel scénario, les armes courbes (couteaux ou poignards) étaient liées au contexte sacrificiel par des raisons d'ordre pratique: elles percent ou elles tranchent. Quant à leur forme singulière, elle est restée imprimée dans la mémoire collective.

La reconstitution hypothétique du parcours historique des armes courbes ne nous montre pas une vraie évolution, mais plutôt une succession de témoins: des modèles inspirés par la nature, connus des temps immémoriaux, on arrive à la faux, un symbole de la Mort. La faucille, source primaire d'inspiration des armes courbes, que l'on associe aux mythes primordiaux, mais aussi au changement et au renouvellement, devient graduellement un symbole de la Mort, sous une forme plus efficace, celle de la faux. Elle conserve la même signification aujourd'hui. Sur un plan symbolique on peut dire qu'elle provoque la mort des plantes, ce qui lui confère un statut privilégié dans l'instrumentaire sacrificiel, car elle se transforme ainsi en un instrument de sacrifice nécessaire et répétitif. Elle fut une arme primordiale. Sa première utilité a été l'offrande, d'abord agricole, puis - grâce à un transfert - sacrificatoire, dans les sacrifices sanglants. Telle une arme sacrée d'un Dieu, elle ne tue pas, malgré son utilité évidente. Elle fait renaître le sacrifié. Le dernier ressemble aux terres fauchées de leur blé, qui attendent les semences des nouvelles graines.

La présence des armes courbes dans les rites funéraires témoigne également de son importance pour le mental collectif; le pliage rituel indique un changement de statut du mort, qui change non seulement de résidence, mais de «milieu social» aussi. Quant il meurt, il quitte la famille et devient un membre de la communauté des morts, ce qui n'est possible qu'après l'accomplissement des rituels dont fait partie la déposition des armes, voire leur pliage. L'endommagement volontaire des armes peut signifier la fin de leur utilité. On déclare ainsi que le mort et ses armes ne sont plus utiles; ils réintègrent une nouvelle dimension cosmique, gouvernée par d'autres règles. L'incinération du mort et de l'inventaire de sa tombe témoigne d'une autre coutume des Daces: c'est la purification par le feu qui accompagne leurs croyances et des leurs mentalités concernant «l'autre monde» et le pont entre les deux mondes.

D'un point de vue idéologique, les élites guerrières des Thraco-Daces préféraient les armes courbes, qu'elles associaient invariablement à la Mort. Si l'on en croit au caractère impulsif de ces guerriers, que l'histoire a généralisé, les Daces ont laissé une empreinte toujours violente et menaçante dans l'imaginaire ethnique du monde antique.

L'évolution de la religion des Thraces septentrionaux dans la première moitié du 1er siècle av. J.-Chr. est liée à l'existence même de ces deux élites, l'une aristocrate et l'autre militaire. Les représentants de ces élites se servaient d'armes courbes: de poignards ou de grands sabres. Et les vertus guerrières des deux catégories d'armes se sont révélées tout à travers l'histoire des Daces, notamment lors des deux guerres daco-romaines. Quant on se souvient de l'immortalité sur laquelle se fondait la religion zalmoxienne, on se rend partiellement compte de l'importance que les armes courbes ont occupé dans la configuration d'un modèle ethnique qui a laissé une empreinte forte non seulement sur les Daces, mais également sur leurs héritiers.

(Traduction réalisée par: Prof. Gabriela Nandrea, Prof. Ana-Maria Samson)

Abrevieri bibliografice

- Borangic 2007-2008 - Cătălin Borangic, „*Falx dacica*. II. Tentativă de reconstituire”, în *Nemvs*, II-III, nr. 3-6, 2007-2008, p. 44-62.
- Borangic 2009a - Cătălin Borangic, „Sica. Tipologie și funcționalitate”, în *Nemvs*, IV, nr. 7-8, 2009, p. 22-73.
- Borangic 2009b - Cătălin Borangic „Incursiune în arsenalul armelor curbe tracice. *Falx dacică*”, în *Terra Sebus*, 1, 2009, p. 43-61.
- Borangic 2010 - Cătălin Borangic, „Câteva observații privind cosoarele din lumea dacică”, în *Nemvs*, V, nr. 9-10, 2010, p. 10-21.
- Borbely 2004 - Ștefan Borbely, *Mitologie generală*, Cluj-Napoca, 2004.
- Crișan 1986 - I. H. Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor*, București, 1986.
- Daremborg, Saglio 1926 - C. Daremborg, M. E. Saglio, *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines*, tom 1, vol. 2, (C), Paris, 1926.
- Dobre-Bogdan 2003 - Cristina Dobre-Bogdan, *Imago mortis în cultura română veche (secolele XV/II-XIX)*, București, 2003.
- Eliade 1980 - Mircea Eliade, *De la Zamolxis la Gengis-Han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, trad. Maria și Cezar Ivănescu, București, 1980.
- Eliade 1992 - Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, prefață de G. Dumézil, trad. Mariana Noica, București, 1992.
- Evseev 1999 - Ivan Evseev, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Timișoara, 1999.
- Ferrari 2003 - Anna Ferrari, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, trad. Dragoș Cojocaru, Emanuela Stoleriu, Dana Zămosteanu, Iași, 2003.
- Filoramo 2008 - Giovanni Filoramo, *Istoria religiilor. Religiile antice*, I, trad. Smaranda Croitoru și Cornelia Dumitru, Iași, 2008.
- Hubert 1993 - Henri Hubert, *Celții și civilizația celtică*, trad. Matilda Banu și George Anania, postfață Zoe Petre, București, 1993.
- Izvoare*, I - *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964.
- Izvoare*, II - *Izvoare privind istoria României*, II, București, 1970.
- Oltean 2002 - Dan Oltean, *Religia dacilor*, București, 2002.
- Pașcu 1989 - Ioan Mircea Pașcu, *Armele și Politica*, București, 1989.
- Pinter 1994 - Zeno K. Pinter, „Aspecte ale cultului armelor. Valoarea spirituală și simbolică a pieselor de armament în mentalitatea medievală”, în *AICSUS*, Sibiu, 1994, p. 9-42.
- Roux 1998 - Jean-Paul Roux, *Regele. Mituri și simboluri*, trad. și note de Andrei Niculescu, București, 1998.
- Rustoiu 2002 - Aurel Rustoiu, *Războinici și artișani de prestigiu în Dacia preromană*, Cluj-Napoca, 2002.
- Sîrbu 1993 - Valeriu Sîrbu, *Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor. Pornind de la descoperiri arheologice din Câmpia Brăilei*, Galați, 1993.
- Sîrbu, Florea 1997 - Valeriu Sîrbu, Gelu Florea, *Imaginar și Imagine în Dacia Preromană*, Brăila, 1997.

- Sîrbu, Rustoiu 2002 - Valeriu Sîrbu, Aurel Rustoiu, „Practici funerare la geto-dacii din din sec. II a. Chr-I d. Chr.”, în *Cumidava*, XXV, 2002, p. 42-66.
- Suetonius - Gaius Suetonius Tranquillus, *Viețile celor doisprezece Cezari*, XXV, trad. David Popescu și C. V. Georoc, București, 1958.
- Van Hooff 1990 - Anton J. L. Van Hooff, *From Autothanasia to Suicide: Self-Killing in Classical Antiquity*, Londra, 1990.
- Vernant 1995 - Jean-Pierre Vernant, *Mit și religie în Grecia antică*, trad. și cuvînt înainte de Mihai Gramatopol, București, 1995.

Cuvinte-cheie: arme curbe, daci, sacrificii, rit funerar, mitologie

Mots-clés: armes courbes, Daces, sacrifices, rite funéraire, mythologie